

ЗДРАВКО М. ДЕЛЕТИЋ¹

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ЗА ИСТОРИЈУ

ПРОФ. ДР ВЛАДАН ВИРИЈЕВИЋ:
ЈУГОСЛОВЕНСКО-ТУРСКИ ЕКОНОМСКИ
ОДНОСИ 1918–1941.
(Косовска Миџровица:
Филозофски факултет, 2018)

У богатој и разноврсној издавачкој продукцији Филозофског факултета у Косовској Митровици значајно место има научна студија – монографија *Југословенско-турски економски односи 1918–1941*, професора Владана Виријевића, која се појавила у научној заједници у првој половини 2018. године. Ауторитет издавача препоручује публикацију, претпоставка је да акредитована научна установа као издавач публикације вреднује и одобрава за штампу по вишим научним критеријумима. Следеће питање у вредновању научног дела је оцена стручних компетенција аутора.

Професор Виријевић стекао је углед у научној заједници објављеним монографијама, бројним радовима на српском, енглеском и турском језику у категоризованим зборницима радова и научним часописима у Србији и у иностранству. Годинама предаје предмете Историја Југославије и Савремена општа историја, у склопу којих се детаљније упознао са међународним односима, изворима и литературом. Осим тога, пре пар година превео је и

¹ zdeletic@yahoo.com

Приказ је примљен 11. априла 2019, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 14. јуна 2019.

приредио за штампу *Историју Турске* (аутор Џенгиз Хаков) и на тај начин се детаљније упознао са историјом модерне Турске. За истраживача је значајно што је квалификован да чита литературу и грађу на модерном турском језику, студирао је Турски језик и књижевност, боравио је више пута на стручном усавршавању, истраживањима и научним скуповима у Турској и објављивао радове на турском језику. Познаје архивске фондове Архива Југославије у међуратном периоду, има снимљену обимну грађу; из рукописа се види да солидно познаје и међуратну штампу. Захваљујући информатичкој оспособљености користи дигитализовану грађу и електронске базе података.

Професор Виријевић се већ неколико година бави југословенско-турским односима између два светска рата и одлучио је да своја сазнања у овој области систематизује у форми монографије. Истраживање и објављивање књиге о овој проблематици има научно оправдање, трендови савременог развоја србијанско-турских односа томе дају већи значај. Монографију *Југословенско-турски економски односи 1918-1941*. препоручују: актуелна тема, реномиран издавач и квалификован аутор, садржај, литература, штампа и архивска грађа на коју се аутор позива у обиљу фуснота и библиографских референци.

Научна актуелност теме може се разматрати на проблемском нивоу и у домену обрађености проблематике у публицистици и научној периодици. Југословенско-турски односи, у склопу њих и економски, у периоду између два светска рата били су оптерећени бројним политичким проблемима заосталим из времена ратова пре тога. Била је делатна негативна традиција вишевековне османлијске владавине и ослободилачких ратова. Србија и Турска имале су „ненамирених рачуна“ после Берлинског конгреса, нарочито после балканских ратова и Првог светског рата. Због тога, као и низа проблема у производњи и понуди роба, неразвијености трговине, неадекватног саобраћаја, економски односи нису били нарочито развијени, али су постојали. Та проблематика као целина у југословенској историографији није до сада темељно истраживана, иако постоје осврти и подаци на нивоу појединачних радова у склопу изучавања укупних економских односа Југославије са европским државама.

Уређивању међудржавних односа у међуратном периоду значајну тешкоћу стварале су чињенице Првог светског рата и радикалне промене у државном статусу и уређењу обе државе. Наиме, Турска је као део губитничког савеза крајем рата запала у

бројне проблеме организационог и територијалног уређења државе после рата, имала је проблеме потписивања мировних уговора и решавања бројних проблема са суседним државама, које су некада биле део територије Османлијског царства, чему треба додати питање мањинског становништва, емиграције, губитак имовине, питање ратних штета, организацију производње и обнове државе. На све то додати су проблеми револуционарних дешавања, двовлашће, револуционарно преуређење државне организације под вођством Кемала Ататурка. Више година Турска је била под неким видом међународног протектората. У тим околностима, решавање трговинских односа са Краљевином СХС није било приоритет.

На другој страни, Краљевина Србија је током рата претрпела огромне људске и материјалне губитке, из рата је изашла као победник, али са новим и тешко решивим проблемима. Уједињењем историјски вековима раздвојених југословенских народа створена је нова, територијално и бројем становника велика држава, која је имала много проблема око уједињавања народа и територија које су до 1918. живе у различитим државним оквирима, са великим разликама у економском и културном развоју и непомирљивим верским разликама. Настала је држава од народа и националних мањина које су имале различите концепте државности и националности, у претходном рату оптерећених ратним дешавањима, губицима, логорима и злочинима. Нову државу требало је тек стварати, на новим основама и начелима уређивати унутрашње и међународне односе, обнављати привреду, радити на међународном признавању и потписивању мировних и других уговора и споразума. Притом је у држави и окружењу било значајних противника стварању, унутрашњој организацији и стабилизацији нове државе. Све су то проблеми који су били сметња развоју економије и међународним економским односима. У књизи је то на одговарајућим местима описано и показана међусобна повезаност и условљеност дешавања.

Поред евидентних политичких разлога, проблема обнове производње после рата, организације увоза и извоза, притом промењене понуде и тражње, у развоју трговинских односа између југословенске државе и Турске реалан и тешко решив проблем био је транспорт и складиштење роба, чему треба додати царинске баријере и протекционистичке мере. Путеви и железнице неопходни за трговину између две земље нису постојањем и капацитетима били повољна околност, при чему је део инфраструктуре

током рата и дугарске окупације дела територије Краљевине Србије оштећен или уништен. За поморски саобраћај услови су били неповољни, а пловидба Дунавом била је спора и скупа. Недостатак објеката и високе закупнине за складиштење робе у Грчкој и Турској повећавали су цене и чинили робу неконкурентном. Томе треба додати неусклађеност привреде и путне мреже на територији нове југословенске државе. Укратко, више је било неповољних него потребних услова за успешну производњу и трговину. Проф. Виријевић је све то приказао и објаснио, документовао подацима из грађе и литературе.

У међуратном периоду југословенско-турски односи били су оптерећени политичким питањима и међудржавним односима који датирају из времена ослободилачких ратова Србије крајем XIX и почетком XX века. Питање ратних одштета, реализације старих уговора, питање враћања кредита и инвестиција у крајеве Османлијске империје који су касније припали Србији – отомански дуг, питање секвестра над имањима породица које су током времена емигрирале у Турску, питање евентуалног повратка, нарочито права на располагање имањима, права српских породица и привредника у Турској, питање исељавања и слична оптерећивала су међудржавне односе. Решавања отворених питања Турска је користила за условљавање потписивања мировног уговора, међудржавних уговора, трговинских споразума, одобравање контингентата за извоз и увоз. Све то је аутор у одговарајућим поглављима идентификовао, изложио и свој исказ поткрепио позивима на изворе, штампу или научну литературу. Аутор је идентификовао утицаје економских прилика у околним балканским државама, нарочито утицај светске економске кризе на привреду и трговину балканских држава. Југословенско-турски економски односи основна су тема књиге, међутим, у раду има корисних и аргументованих опсервација о ширим међународним односима и дипломатским догађајима на Балкану.

Проблематика монографије припада домену економске историје. То истраживање и писање чини специфичним у погледу економске терминологије, квантитативних показатеља и примене статистичког метода, али је оно у целини историјског карактера – о проблематици говоре историјски извори и чињенице. Аутор је ваљано применио историјски и статистички метод у обради економске проблематике. Рукопис је написан и припремљен по правилима методологије истраживања историјских феномена, писања и документовања историографског текста.

Књига садржи методолошки „Предговор“, документован неуобичајено великим бројем напомена о изворима и литератури, опширан тематски „Увод“, поглавља у складу са проблематиком, закључак, попис извора и литературе кориштене за писање монографије. Основни садржај изложен је у поглављима: „Политички оквир југословенско-турских односа између два светска рата“; „Трговински односи Краљевине СХС и Османлијске империје од 1918. до 1923. године“; „Економски односи Краљевине СХС и Републике Турске од 1923. до 1929. године“; „Питање узајамних ревандикација као препрека за склапање трговинских споразума“; „Светска економска криза и њен одраз на југословенско-турске економске односе“; „Централни опијумски биро у Цариграду“; „Привремени трговински споразум од 3. јула 1934. године“; „На путу ка трговинском уговору – Конвенција о трговини и пловидби од 28. октобра 1936. године“; „’Памучно питање’ – југословенско-турски економски односи у сенци Другог светског рата“; „Закључак“.

Целина „Извори и литература“ показује завидну изворну и научну основу монографије. Попис архивских фондова и објављене грађе сведочи о ваљаној истраживачкој заснованости истраживања; тај закључак оснажен је подацима о цитирању у фуснотама; може се приметити значајно кориштење међуратне штампе као извора информација. Приложен је обиман списак референтне литературе на српском и турском језику. Општи утисак о тексту је да је садржај шири од понуђеног наслова – у тексту су у значајној мери обрађени дипломатски односи две државе.

Карактеристика стила писања који примењује професор Виријевић је да у фуснотама саопштава обиље библиографских података, упућује на изворе и литературу; радо користи фусноте за додатна објашњења, коментаре и излагање мање значајног материјала. Није тешко приметити ерудицијско-позитивистички приступ обради садржаја. Наиме, ауторски дискурс доминантно је ослоњен на излагање садржаја великог броја писаних извора, информација у новинским чланцима и истраживачких резултата у научним и публицистичким радовима. То монографији даје карактер корисног извора информација за нова истраживања. Број напомена и садржај у њима дају посебан карактер овој монографији; основни текст је у значајној мери допуњен садржајем у фуснотама, а будући корисници мораће да читају текст у целини и тек тако ће стећи прави закључак о количини и значају по-

нуђених информација и закључака, нарочито о изворним и библиографским референцама.

Поред основног текста, фуснота крцатих библиографским подацима и додатним текстом, средство саопштавања података је и већи број табела, у којима је аутор за одређене временске интервале саопштио велики број информација о увозно-извозним пословима и југословенско-турским трговинским односима. Документацију допуњавају ваљано одабране фотографије из међуратног периода. Оне су изворна документација првога реда, али и ефектна илустрација текста.

У вези са ауторским дискурсом и поузданошћу излагања вреди истаћи богат речник, ваљану употребу појмова и синтагми карактеристичних за економску проблематику, приповедачке и реторичке способности аутора, уз склоност ка употреби стилских фигура. Излагање је у појединостима и у целини јасно, прегледно, поступно, аргументовано, разумљиво и допадљиво за читање. Истина, то се од професора очекује, али је и то критеријум да се раздвоје ваљана излагања од „оних других“.

На крају, може се анализом појединих поглавља о овом рукопису изрећи још ваљаних ставова, мада је и речено довољна аргументација за закључак да је проф. Виријевић написао текст који је тематски и научно актуелан, ауторски и документарно поуздан, читљив, информативан и јасан и за читаоце изван историјске и економске струке, да је излагање документовано бројним изворима и релевантном литературом. Стога, са задовољством препоручујемо монографију *Југословенско-турски економски односи 1918–1941*. као ваљан допринос историографској литератури, информативан и занимљив за читање, користан за истраживаче, наставнике и студенте у домену историје „кратког XX века“.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).